LIVSKRAFTIGE DISTRIKTER OG REGIONER – HØRINGSUTTALELSE FRA UNIVERSITETET I TROMSØ

Universitetenes og høgskolenes rolle i regional utvikling

Den regionale funksjonen har siden Ottosen komiteens innstilling på slutten av 1960-tallet vært en viktig dimensjon for virksomheten ved universitetene og høgskolene. Den lå til grunn for utbyggingen av distriktshøgskolesystemet og for etableringen av Universitetet i Tromsø. Økonomene hadde erfart at det var en klar sammenheng mellom utdanningsnivå og økonomisk framgang. Utdannings- og forskningspolitikk ble ut over 60-tallet ikke lenger ene og alene kulturpolitikk, men fikk også status som nærings- og vekstpolitikk.

I Distriktskommisjonens utredning slås det fast at det er liten tvil om at den utdanningspolitikken den norske stat har ført, i stor grad har bidratt til regional vekst og omstilling rundt om i landet.

Utviklingen de siste årene har gått i retning av at den regionale funksjonen til høgre utdanning og forskning har blitt tillagt enda større betydning enn tidligere. Det vises i den sammenheng til OECD-utredning ”The Response of Higher Education Institutions to Regional Needs” fra 1999. Her blir sammenhengen mellom regionale utviklingsbehov og utdanningsnivået i regionene analysert. En rekke regioner og distrikter i Nord-Norge har fremdeles utfordringer knyttet til et lavere utdanningsnivå enn i resten av landet. En avgjørende faktor her er tilførsel og utvikling av kompetanse. Dette fordrer ikke bare at universitet og høgskolene øker sin oppmerksomhet og innsats i sitt nærmiljø, men også at aktørene tenker nytt og alternativt, både om sin rolle og funksjon mer allment, og om hvordan man skal utøve sine basisfunksjoner.

Det er Universitetet i Tromsøs oppfatning at de høgre utdanningsinstitusjonene vil inneha en svært viktig rolle i utviklingen av den regionale kompetansen (vidt forstått). Det synes ikke unaturlig å betrakte utdannings- og forskningsinstitusjonene som motorer og samlingspunkt i den regionale utviklingen. I Distriktskommisjonens utredning pekes det på flere oppgaver som er av betydning i denne sammenhengen, og som også Universitetet i Tromsø gir sin tilslutning til.

Den økte friheten, blant annet at institusjonene selv kan treffe beslutning om å opprette og nedlegge studier, gir utdanningsinstitusjonene økt mulighet til å tilpasse seg krav og behov i egen region. Utdanningspolitikken blir dermed mer styrbar på et regionalt nivå.

Evne til innovasjon og omstilling avhenger av livslang læring, som igjen betinger et tett og forpliktende samspill mellom aktørene. I et utjevnings- og utviklingsperspektiv vil det derfor være en forutsetning at institusjonene når ut med relevant utdanning til alle, også nye grupper voksne. Dette kan dels løses gjennom mer aktiv bruk av IKT, men dreier seg også om etablering av en organisatorisk infrastruktur som fanger opp ulike studentgrupper og kan legge til rette for lokalt og regionalt studiemiljø.

Både i forhold til utfordringen knyttet til å rekruttere flere og utvikle et sett av spesialiserte tilbud, er det Universitetet i Tromsøs erfaring at dette ikke lar seg løse innenfor rammen av markedsfinansiering. En økt satsing og innretning mot regionens innbyggere og næringsliv, ikke minst i Nord-Norge, forutsetter derfor en økt offentlig finansiering. Dersom dette ikke skjer, vil regionalisering etter all sannsynlighet innebære forsterket ulikhet til fordel for de folkerike områdene sør i Norge. Økt vekt på resultatbasert finansiering kan på sikt være en potensiell trussel mot viktige, men marginale utdanningstilbud i regionene.

Under Distriktskommisjonens konkrete anbefalinger fremkommer det også at utvalget ønsker at det regionale nivået skal få langt større innflytelse på Forskningsrådets strategier og satsinger. Universitetet støtter dette forslaget, men samtidig må den nasjonale samordningen ivaretas. Utvalget ser i den sammenheng for seg at det regionale forvaltningsnivået besitter et bestilleransvar og en relevant bestillerkompetanse. Dette innebærer i så fall at de høgre utdanningsinstitusjonene aktivt bør arbeide for å etablere nettverk og samarbeid med flere regionale aktører både innen samfunnsliv, arbeidsliv, forvaltning og virkemiddelapparat. Det handler om etablering av langsiktige utviklingskoalisjoner basert på gjensidighet og tillit. Gjennom en slik nettverksbygging vil de høgre utdanningsinstitusjonene kunne fange opp og videreutvikle regionale kompetanse- og utviklingsbehov ut fra egne forskningsinteresser. Samtidig kan utdanningsinstitusjonene bidra til den kvalifisering av bestillerkompetanse som Distriktskommisjonen ser for seg. Ideelt sett kan derfor de høgre utdanningsinstitusjonene fremstå som regionale møteplasser og knutepunkt for kritisk konstruktiv diskusjon om alle sider ved samfunnsutvikling.

De samme krav må imidlertid stilles til all forsking. Den må utføres i henhold til internasjonale kvalitetsstandarder. Spissformulert kan en si at virkelighetsbeskrivelsen og forskningsutfordringene kan arte seg forskjellig, alt etter om vurderingen skjer med Aker-brygge som ståsted eller Båtsfjord kai. Følgelig er det viktig at regionene er representert og har innflytelse på valg av problemstillinger og tema.

Universitetet i Tromsø støtter også kommisjonens anbefaling om økt forskningsinnsats og virkemidler som prioriterer og forsterker de regionale fortrinnene, og som genererer nyskaping av kommersiell betydning. Norge har en forskningsinnsats som er betydelig lavere enn de nordiske landene. De totale FoU utgifter i Norge for 2001 var ca 24.5 milliarder kroner, av dette var nær 6% (ca 1.4 milliard) i Nord-Norge. Med ca 10 % av befolkningen betyr dette en betydelig lavere andel enn landsgjennomsnittet. Bare vel 3 % av næringslivets FoU-investeringer i Norge blir foretatt i de tre nordligste fylkene. Forskningsinnsatsen i Norge, og Nord-Norge spesielt, må økes slik at regionen kan ta del i den kunnskapsbaserte næringsutviklingen. En betydelig økt innsats på FoU i regionen knyttet til problemstillinger relevant for marin- og olje/gassnæring samt offentlig sektor vil kunne gi positive nærings- og samfunnsmessige ringvirkninger.

Den ”tredje oppgaven” som regional oppgave, innebærer at de høgre utdanningsinstitusjonene må definere et sett av nye faglige oppgaver med samfunnsmessig innretning i tillegg til utdanning og forskning. Dette kan omfatte oppgaver som faglig rådgiving, utredningsarbeid, deltakelse i komiteer og lignende. Gjennom disse vil høgre utdanning fremstå med større bredde i sitt regionale engasjement, og den kunnskap høgre utdanning utvikler, vil kunne spres og utnyttes innenfor alle deler av samfunnet. Spesielt vil Universitetet i Tromsø understreke den faglige rådgiverrollen som en viktig del av det regionale nettverks- og samfunnsarbeidet.

Valg av faglige tema og den faglige profilen til medlemmene av ulike fagpolitiske utvalg og programkomiteer har stor betydning for defineringen av forskningsmessige utfordringer og prioritering av forskningstema. Erfaringen viser at det er viktig at institusjoner med kompetanse, relevans og potensial for forskningsvirksomhet er representert i programkomiteene. Det regionale nivået må derfor sikres innflytelse i forskningspolitiske organer gjennom kompetent representasjon.

Forskning med utgangspunkt i lokale/regionale problemstillinger gir viktige bidrag til internasjonalt kunnskapsutvikling og fremmer forskningssamarbeid. Spesielt innenfor EU-forskning vil solid dokumentert faglig kunnskap om/med utgangspunkt i lokal/regionale forhold være et konkurransefortrinn og kunne gi grunnlag for internasjonalt samarbeid.

Marine fag er ett av satsingsområdene til universitetet og organiseringen av marin forskning i regi av "Blå-grønn alliansen" må sikre at regionen tildeles ansvar og ressurser. Universitetet støtter videre kommisjonen i at innen fiskeri må forskningsinnsatsen rettet mot produktutvikling, produksjonsteknologi og markedsforskning økes og at FoU-innsatsen rettet mot havbruksnæringen også bør styrkes.

Utnyttelsen av så vel fornybare som fossile energikilder i nordområdene vil kreve nye teknologiske og miljømessige løsninger, både på produksjons- og transportsiden. I dette perspektivet ønsker universitetsetet å bidra til å realisere Orheimutvalgets visjon (NOU 2003:32): Gjennom aktiv bruk av naturressurser, offensiv utenrikspolitikk og strenge miljøkrav skal Norge gjøre nordområdene til et foregangsområde for bærekraftig utvikling, der kultur og natur danner grunnlaget for nyskapende næringsvirksomhet og samarbeid mellom nasjoner.

Næringsrettet forskning og kommersialisering av forskningsresultater

Universitetet i Tromsø har satt seg som mål å legge bedre til rette for kommersialisering av forskningsresultater. Det er en tredelt begrunnelse for dette:

- Det er ønskelig å la samfunnet få del i de oppfinnelser og oppdagelser som forskningen bringer fram
- Det er ønskelig at forskningsresultater skal kunne føre til etablering eller trygging av arbeidsplasser i regionen
- Det er ønskelig at kommersialiseringen skal kunne gi økte inntekter for forskningsmiljøene.

Universitetet i Tromsø ønsker å ha en bevisst holdning til institusjonens samfunnsoppdrag også innenfor innovasjon og forskningsbasert nyskaping. Etter at endringene i Universitets- og høgskoleloven og Arbeidstakeroppfinnelsesloven (henholdsvis i 2002 og 2003) ga universitetene og høgskolene rett til å overta rettighetene til oppfinnelser gjort av ansatte, har Universitetet økt intensiteten på dette området. Med rettighetene følger også plikter og et *særlig* ansvar for å legge forholdene til rette for at forskningsresultater blir utnyttet slik at de på en best mulig måte kommer samfunn og næringsliv til gode.

Både internt og i samarbeid med omkringliggende institusjoner (Universitetssykehuset i Nord-Norge og Norut-Gruppen AS) opparbeides det gode systemer for at forskningsresultater skal utnyttes på en best mulig måte. Ønske om å opprette et felles TTO (Technology Transfer Office) for nevnte institusjoner har en helt klar målsetning om å bli i stand til å betjene forskningsmiljøer fra hele den nordnorske regionen. Universitetet er, sammen med andre forskningsinstitusjoner i Tromsø, Narvik og Bodø,[1] dessuten involvert i FORNY-programmet (Norges forskningsråd).

Universitetet i Tromsø støtter Distriktskommisjonens anbefalinger når det gjelder bruk av incentiver for å fremme forskning, innovasjon og nyskaping. SkatteFunn-ordningen har i liten grad gitt resultater for nordnorske bedrifter. Universitetet stiller seg også bak kommisjonens anbefaling om at næringsrettete FoU-programmer bør gis tilstrekkelig omfang og varighet til at prosjekter kan

følges helt fram til kommersialisering. Veien fra idé til forretning er lang, det tar ofte flere år før forskning, verifisering, patentering, markedsanalyser, produksjon osv er ferdig. Deretter skal salg eller lisensiering eller salg av teknologien skje, eventuelt skal en bedrift etableres. Det kan ennå ta lang tid før et produkt endelig når markedet. Innen legemiddelindustrien er det ikke uvanlig at et slikt utviklingsløp tar 10-20 år, for andre bransjer noe kortere tid. Det er i den tidlige fasen at kapitalmangelen er størst. Særlig mangler det penger til verifisering og uttesting og til tidlig fase for en bedrift. Mangelen på såkornkapital er en vesentlig bøyg for å få nytt, livskraftig næringsliv i regionene opp og fram.

Universitetet i Tromsø har en naturlig ledende rolle innenfor forskningsbasert nyskaping i Nord-Norge, ikke minst som potensiell rettighetshaver til resultater fra nærmere 1000 vitenskapelig ansatte. Universitetet erkjenner sitt ansvar som regional utviklingsaktøraktør. Forskningsmiljøene som er utviklet og bygget opp de siste tre-fire tiår har på ulike områder bidratt til at Nord-Norge er en levende region i dag, og det er ingen tvil om at Nord-Norge også i fremtiden har behov for forskningssentra med internasjonal forankring og tyngde. Dette behøver ikke stå i motsetning til å ta opp regionale tema, etablering av regionale virkemidler og økt satsing på innovasjon fra distriktene.

Tilknytningsform for universiteter og høgskoler

De høgre utdannings- og forskningsinstitusjonene bør ha likeartet tilknytningsform, og Universitetet i Tromsø oppfatning er at denne også i framtiden bør være knyttet til det sentrale statlige nivået. Det vil både være en garanti for den nasjonale utdanningsstrategien, og det vil også sikre universitetenes felles rolle i utviklingen av det internasjonale kunnskapssamfunnet.

Både utdanning og forskning er avhengig av å ha forutsigbare og stabile rammebetingelser. Størstedelen av forskningsaktiviteten ved et universitet er grunnforskning. Denne forskningen har både en egenverdi, men vil også være viktig for å nyttiggjøre seg den internasjonale kunnskapsutviklingen og utdanne gode kandidater. Universitetet i Tromsø ser ingen motsetning mellom dagens tilknytningsform og det ansvar institusjonen har for forskning på problemstillinger som gjelder regionen spesielt. Med ulike eiere av forskningsinstitusjoner vil spørsmål som må løse i fellesskap, kunne svekkes. Forsknings - og utdanningsinstitusjonene trenger stabile rammevilkår. En regional tilknytningsform vil også kunne redusere det instrument som Staten har for å formulere og oppnå nasjonale mål innenfor høgre utdanning.

Universitetet i Tromsø mener en statlig tilknytningsform er en viktig forutsetning for en langsiktig og forutsigbar utdannings- og forskningsstrategi. Den høgre utdannings- og forskningssektoren bør derfor være underlagt overordnet, langsiktig statlig styring og koordinering.